

Sz. Hegedűs Rita

A nyelvstratégia és az anyanyelvi nevelés Magyarországon

A következőkben tömör áttekintést adok az anyanyelvi nevelés nyelvstratégiai szerepéről, jogi és intézményes háttéréről.

1. A nyelvstratégia eszköze és célja

A Magyar Nyelvstratégiai Intézet fő feladatai közé tartozik a magyarországi anyanyelvi nevelés nyelvstratégiai feladatainak kitűzése, végrehajtásának koordinálása. **Az anyanyelvi nevelés** a nyelvstratégia eszköztárához tartozik, ugyanakkor összefogása, módszertani megújítása folyamatosan céljai közt is szerepel. **Eszköze a nyelvstratégiának**, hiszen minden nyelv anyanyelvi szerepének erősítése egyben az általa hordozott, létrehozott kulturális, gazdasági értékek növekedéséhez vezet. A nevelés ezen a területen is busásan megtérülő befektetés, a társadalom jelentős részét lefedő oktatási, kulturális, egészségügygel is összefonódó színterei miatt igen hatékony lehet. Ugyanakkor a nyelvstratégia **célrendszerének is része**, hiszen az anyanyelvi nevelés csak úgy válhat hasznos eszközzé, ha folyamatosan karbantartjuk. A karbantartás sokrétű:

- jogszabályok (törvények, rendeletek) alkalmazása, módosításainak előkészítése szakmai szervezetekkel együttműködve,
- a meglévő oktatási és kulturális intézményi hálózat pedagógusaival, egyéb szakmai résztvevőivel való párbeszéd kialakítása, ezek hatékony felhasználása,
- a taneszközök fejlesztésének, a kor kihívásaihoz alakításának elősegítése,
- a szakemberképzés a felsőoktatás kapcsolódó területeinek bevonásával.

2. Az anyanyelvi nevelés céljai, színterei

A nyelvstratégiába simulva önmagában az anyanyelvi nevelés célja is összetett. Alapvetően **tudatos és nyelvi szempontból produktív nyelvhasználó formálása a cél**. A minden emberrel veleszületett nyelv iránti érdeklődéstől, azaz a nyelvi ösztöntől (vö.: Pinker 1994) a nyelvi tudatosságon és metanyelvi képességen keresztül (pl. vö. Adamikné Jászó 2006) kell eljutni a tudatos nyelvhasználatig. A célok részletesebben kifejezhetők (vö. Antalné 2003: 411–414):

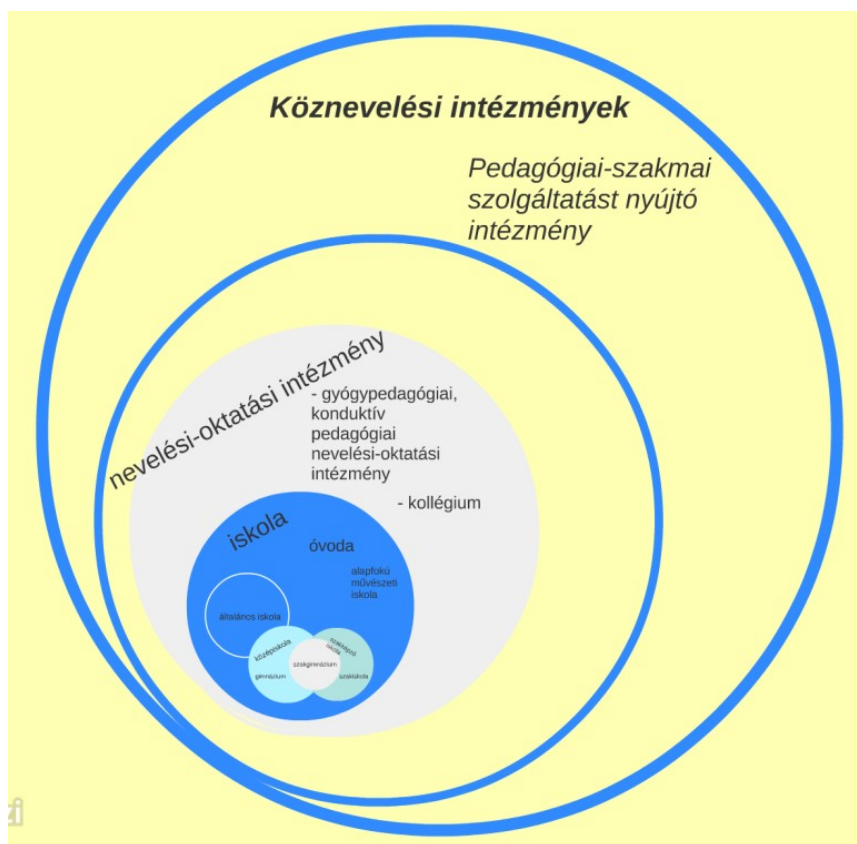
- a magánélethez és a közélethez szükséges **kommunikációs kompetenciák** kialakítása,
- a nyelv társadalmi, területi **változatainak ismerete**, saját közösségben használt változatok értékeinek, előnyeinek, hátrányainak megismerése, szituációnak megfelelő **kódváltásra való képesség**,
- **pozitív anyanyelv szemlélet**, a magyar anyanyelv presztízsének megőrzése, kialakítása,
- **az anyanyelv** mentálhigiénés, gazdasági és kulturális hasznának tudatosítása,
- a magyar nyelv alapvető szerkezetének ismerete, az idegen nyelvek oktatásához is **szükséges nyelvészeti terminológia elsajátítása**.

Ezeknek a nevelési céloknak változatos keretek közt kell megvalósulniuk. Korosztály szerint elsősorban a gyerekek nevelése jut eszünkbe, de a nyelvi presztízs fenntartására, megteremtésére felnőttek körében is szükség van, illetve arról sem feledkezhetünk meg, hogy a magyar felnőtt lakosság körében is jelentős a funkcionális analfabetizmus vagy más kisebb mértékű anyanyelvvel kapcsolatos deficit. A 2012-es európai PISA-jelentés szerint a 15 éves gyerekek 17%-ának, azaz közel minden ötödik gyereknek gyenge az olvasási készsége. A KSH adatai alapján 2011-ben a 15–50 év közötti lakosság 1-2%-a nem fejezte be az általános iskola 8. osztályát sem (KSH 2011). A banki gyakorlatban ismert probléma Magyarországon a nem egészségügyi okokból olvasás- és aláírás-képtelen, azaz analfabéta ügyfél. Ilyen esetekben külön szabályok vonatkoznak a tájékoztatás és szerződéskötés módjára. Ezek az adatok, tapasztalatok azt igazolják, hogy felnőttek körében is akár az alapoktól (olvasás, írás) kezdve szükséges lehet az anyanyelvi nevelés.

Az elsődleges nevelési szintér a család és a szűkebb közösségek. A gyerekek oktatásának-nevelésének intézményei bölcsődétől 18 éves korig az oktatási intézmények és a hozzájuk kapcsolódó pedagógiai szakszolgálatok, a védőnői hálózat, a könyvtárak, a kulturális, önkormányzati, állami, egyházi és magánintézmények sokasága, ezek vesznek részt tudatosan vagy éppen anélkül az anyanyelvi nevelésben. A köznevelési intézményeket foglalja össze vázlatosan az **1. ábra**. Hasonló célú intézményeket találunk egyházi és magánkézben is. Ezekről gyökeresen csak a játszóházak és fejlesztőhálózatok, vállalkozások térnek el.

A köznevelési intézmények segítő háttérhálózata a védőnői hálózat és a pedagógiai szakszolgálat, korábbi nevén nevelési tanácsadó. Az óvodás kor végéig a védőnői hálózat igen hatékonyan szűri ki a fejlődési problémákat. A szakszolgálat diagnosztikát és fejlesztő szakembert, pszichológust ad, szükség esetén újabb szakemberek bevonását javasolja. Ez a háttérintézmény-rendszerünk kiemelkedően jól működik. A nyelvi fejlődési problémákat is idejekorán

észleli, kezeli. A kora gyermekkori fejlődésnek a szülők is egyre nagyobb figyelmet szentelnek.

1. ábra

A felnőttek anyanyelvi nevelése kulturális intézményekhez, vállalkozásokhoz és médiumokhoz köthető, de alapvetően átszövi az élet köz- és magán-színtereit. A gyerekek intézményein keresztül is elérhető, mozgósítható a felnőtt lakosság jelentős része.

3. Jogszabályi háttér

A magyar nyelvvel kapcsolatos jogszabályok

Legrégebbi hatályos törvényünk a magyar nyelvvel foglalkozik: 1827. évi XII. törvény: „azoknak nevei, a kik a tudós társaság fölállítására, vagy a hazai nyelv terjesztésére is ajánlatokat tettek, az utókor emlékezete végett törvénybe iktattatnak”.

http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=82700012.TV

A 66/2011. (IX. 29.) országgyűlési határozat a magyar nyelv és nemzetiségről szóló 1844. évi II. törvénycikk elfogadásának napját, november 13-át a

magyar nyelv napjává nyilvánítja.

<https://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=a11h0066.OGY>

A 2009. évi CXXV. törvény a magyar jelnyelvről és a magyar jelnyelv használatáról szól.

http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0900125.TV

A jogszabályszerkesztést szabályozó 61/2009. (XII. 14.) IRM-rendelet szerint a jogszabály tervezetét a magyar nyelv szabályainak megfelelően, világosan, közérthetően és ellentmondásmentesen kell megszövegezni.

https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0900061.IRM

A közoktatás jogszabályai

A közoktatás alapjait meghatározza a 2011. CXC. törvény a nemzeti köznevelésről (http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100190.TV) Az ebben foglaltaknak köszönhetően születtek meg az ismeretanyaggal, módszertannal kapcsolatos rendeletek:

- 110/2012. (VI. 4.) a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról c. korm. rendelet
http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1200110.KOR
- 363/2012. (XII. 17.) Korm. rendelet az Óvodai nevelés országos alapprogramjáról
http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1200363.KOR
- A kerettantervek kiadásának és jóváhagyásának rendjéről szóló 22/2016. (VIII. 25.) számú EMMI rendelet és mellékletei.
http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1600022.EMM&ti meshift=ffffff4&txtreferer=00000001.TXT
- 100/1997. (VI. 13.) Korm. rendelet az érettségi vizsga vizsgaszabályzatának kiadásáról
http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99700100.KOR
- 32/2012. (X. 8.) EMMI rendelet a Sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelve és a Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelve kiadásáról
- 17/2013. (III. 1.) EMMI rendelet a nemzetiség óvodai nevelésének irányelve és a nemzetiség iskolai oktatásának irányelve kiadásáról

Az oktatási intézmények működéséről, a pedagógusok előmeneteléről, képzéséről szóló rendeletek:

- a 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet a nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról. (Benne: 9.

- Az óvodai felvétel, óvodai jogviszony létesítése)
http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1200020.EMM
- 15/2013. (II. 26.) EMMI rendelet a pedagógiai szakszolgálati intézmények működéséről
http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1300015.EMM
 - 326/2013. (VIII. 30.) Korm. rendelet a pedagógusok előmeneteli rendszeréről és a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény köznevelési intézményekben történő végrehajtásáról.
http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1300326.KOR
 - 48/2012. (XII. 12.) EMMI rendelet a pedagógiai-szakmai szolgáltatásokról, a pedagógiai-szakmai szolgáltatásokat ellátó intézményekről és a pedagógiai-szakmai szolgáltatásokban való közreműködés feltételeiről.
http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1200048.EMM

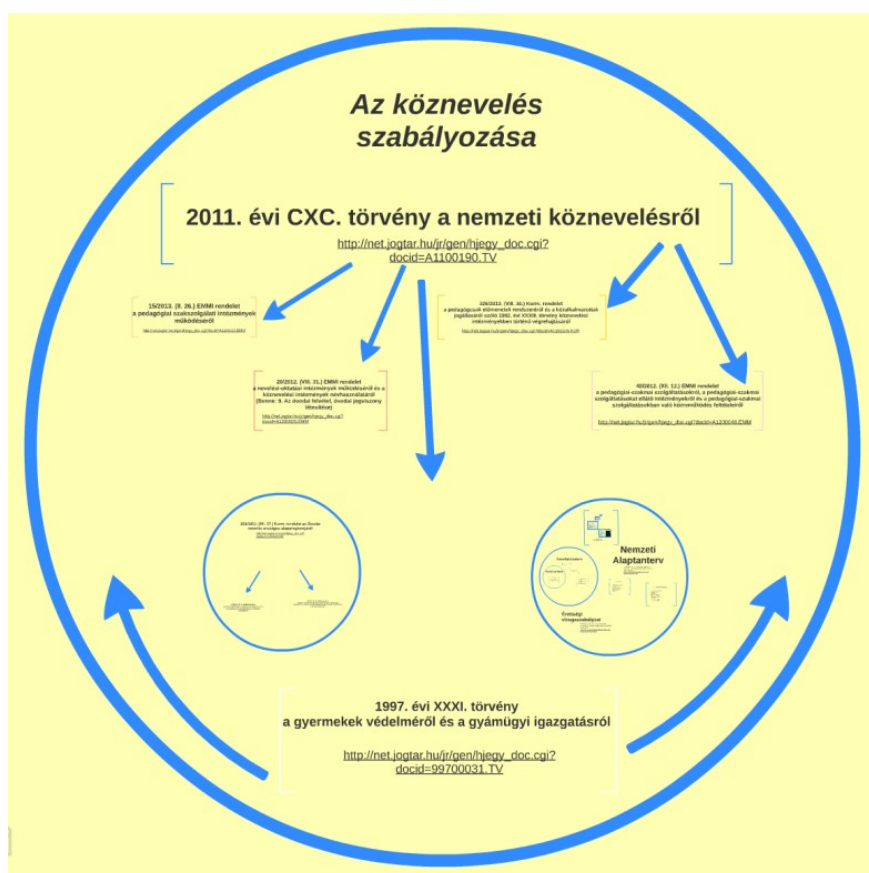
A gyermekek védelmét biztosító rendelet

- 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról
http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99700031.TV

Ezek összefüggését szemlélteti a **2. ábra**.

Ezek a jogszabályok az anyanyelvi nevelés kereteit is adják. A MANYSI feladatának tekinti különösen az ismeretanyaggal és módszertannal foglalkozó jogszabályok nyomán követését, a szakmai véleményformálást és szükség esetén módosítások indítványozását.

Jelenleg is részt veszünk a NAT (Nemzeti Alaptanterv) megújításában a Köznevelési Kerekasztal Tartalomfejlesztési és Módszertani Munkacsoportjának segítségével, a tankönyvtanácsos keresztül az OFI (Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet) anyanyelvvel kapcsolatos tankönyveinek lektorálásában. Pedagógusok, tananyagfejlesztők részvételével újtárra indítottuk a *Diákra szabott anyanyelvi nevelés* című rendezvénysorozatot, melynek célja annak áttekintése, hogy a jelenlegi lehetőségeket hogyan kellene felhasználni, alakítani a tanulók összehangolt, tantárgyakon átívelő anyanyelvi nevelése érdekében.

2. ábra

Irodalom

- Adamikné Jászó Anna 2006. *Az olvasás múltja és jelene. Az olvasás grammatikai, pragmatikai és retorikai megközelítésben.* Trezor kiadó. Budapest.
- Antalné Szabó Ágnes 2003. Az anyanyelvi nevelés új stratégiái. *Magyar Nyelvőr* 407–427. <http://epa.oszk.hu/00100/00188/00032/pdf/127405.pdf>
- KSH 2011. *Iskolázottsági adatok.* Központi Statisztikai Hivatal http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_iskolazottsag.
- Steven Pinker 2006. *A nyelvi ösztön. Hogyan hozza létre az elme a nyelvet?* Typotex. Budapest. (Eredeti: 1994. *The Language Instinct. How the Mind Creates Language*)